

JOAN ANTOJA • ANNA M. MATAS • VÍCTOR PÀMIÉS

101 dites il·lustrades per a tothom

significat, sinònims, exemples i orígens

□■ Cossetània

101
dites illustrades
per a tothom

JOAN ANTOJA • ANNA M. MATAS • VÍCTOR PÀMIÉS

101 dites il·lustrades per a tothom

significat, sinònims, exemples i orígens

 Cossetània

Primera edició: octubre del 2022

© dels textos: Joan Antoja , Anna M. Matas i Víctor Pàmies

© de les il·lustracions: Joan Antoja

© de l'edició:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

cossetania@cossetania.com

www.cossetania.com

Impressió: Leitzaran Grafikak

ISBN: 978-84-1356-221-6

DL T 946-2022

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

*Un proverbi és l'enginy d'un de sol
i la saviesa de tots.*

John Russell

Presentació.....	16
Introducció.....	18
1. De mica en mica s'omple la pica.....	20
2. Haver-hi roba estesa.....	22
3. Oli en un llum.....	24
4. Tocar el dos.....	26
5. Pagant, sant Pere canta.....	28
6. Pesar figues.....	30
7. Al rovell de l'ou.....	32
8. Donar-li peixet.....	34
9. A la taula i al llit, al primer crit.....	36
10. Cercar-li cinc peus al gat.....	38
11. Tots els camins van a Roma.....	40
12. Matar el cuc.....	42
13. Entre l'espasa i la paret.....	44
14. Anar al gra.....	46
15. Per Nadal, cada ovella al seu corral.....	48
16. Ser faves comptades.....	50
17. Mossegar-se la llengua.....	52

18. Amb una sabata i una espadenya.....	54
19. Tallar el bacallà.....	56
20. Una poma al dia el metge estalvia.....	58
21. Aixecar la llebre.....	60
22. A la quinta forca.....	62
23. Discutir sobre el sexe dels àngels.....	64
24. Quan la guineu no les pot haver diu que són verdes.....	66
25. El més calent és a l'aigüera.....	68
26. A cavall regalat no li miris el dentat.....	70
27. Lligar caps.....	72
28. Muts i a la gàbia.....	74
29. Demanar la lluna en un cove.....	76
30. Tants caps, tants barrets.....	78
31. Entrar-li per una orella i sortir-li per l'altra.....	80
32. Posar-hi més pa que formatge.....	82
33. Només se'n recorden de santa Bàrbara quan trona.....	84
34. Partir peres.....	86
35. Quatre gats.....	88
36. Somiar truites.....	90
37. Al pot petit hi ha la bona confitura.....	92
38. Agafar el bou per les banyes.....	94
39. Mai plou al gust de tothom.....	96

40. Fer uns ulls com unes taronges.....	98
41. Temps de vaques grasses.....	100
42. Cantar-li les quaranta.....	102
43. De nit tots els gats són negres.....	104
44. Plorar com una Magdalena.....	106
45. No vols caldo? Dues tasses!.....	108
46. Ofegar-se en un got d'aigua.....	110
47. Llàgrimes de cocodril.....	112
48. Anar a pams.....	114
49. Les parets tenen orelles.....	116
50. Perdre el fil.....	118
51. Déu dona pa a qui no té dents.....	120
52. Buscar una agulla en un paller.....	122
53. Com sardines.....	124
54. Tenir la màniga ampla.....	126
55. Una flor no fa estiu ni dues primavera.....	128
56. Esperar amb candeletes.....	130
57. De porc i de senyor se n'ha de venir de mena.....	132
58. Donar carabassa.....	134
59. Bona nit, caragoll!.....	136
60. Haver begut oli.....	138
61. Qui no té cap, que tingui cames.....	140

62. S'ha acabat el bròquil!.....	142
63. A boca tancada no hi entren mosques.....	144
64. Anar de vint-i-un botó.....	146
65. Llarg de dits.....	148
66. Descobrir la sopa d'all.....	150
67. Pel maig, cada dia un raig.....	152
68. Fugir del foc i caure a les brases.....	154
69. Qui no vulgui pols, que no vagi a l'era.....	156
70. Estar pelat.....	158
71. Casa de barrets.....	160
72. Valer més el farciment que el gall.....	162
73. Carrers molls, calaixos eixuts.....	164
74. Matar dos pardals d'un tret.....	166
75. Músic pagat no fa bon so.....	168
76. Posar-li la mel a la boca.....	170
77. A tres quarts de quinze.....	172
78. Ficar-se a la gola del llop.....	174
79. Treure les castanyes del foc.....	176
80. A cada bugada es perd un llençol.....	178
81. Baixar de l'hort.....	180
82. Quan el gat no hi és les rates ballen.....	182
83. A la tercera va la vençuda.....	184

84. Gallina vella fa bon caldo.....	186
85. Haver-n'hi per a llogar-hi cadires.....	188
86. Eixerit com un pèsol.....	190
87. Estar pels núvols.....	192
88. A cal sabater, sabates de paper.....	194
89. Aixafar-li la guitarra.....	196
90. Llarg com un dia sense pa.....	198
91. Tenir la mà foradada.....	200
92. Ja cal que es calci!.....	202
93. A l'estiu tota cuca viu.....	204
94. Ficar-se de peus a la galleda.....	206
95. Pel broc gros.....	208
96. Treure foc pels queixals.....	210
97. Qui fa un cove, fa un cistell.....	212
98. Lligar els gossos amb llonganisses.....	214
99. De cap a peus.....	216
100. Anar peix.....	218
101. Val més sol que mal acompanyat.....	220
Referències bibliogràfiques.....	222
Índex alfabètic de parèmies.....	225
Han fet el llibre.....	228

Presentació

El giny i l'essència d'una llengua el trobem sobretot en el llenguatge figurat, el que recrea l'imaginari, els costums i les arrels de cada cultura. Així, encara que compartim amb altres llengües un llegat que prové de les mateixes fonts (àrabs, bíbliques, gregues o romanes, essencialment), cada llengua ha cercat les seves propostes amb enginy, com per exemple, quan del llatí *Quot regiones, tot mores* (que podríem traduir per '*Tantes regions com costums*') han derivat propostes ben diverses: en català diem *Cada terra fa sa guerra*; en castellà, *En cada tierra su uso y en cada casa su costumbre*; en francès, *À chaque pays, sa coutume*; en italià, *Ogni paese ha la sua usanza*; en portuguès, *Cada terra com seu uso, cada roca com seu fuso*; o en anglès, *When in Rome, do as the Romans do*, per posar uns quants exemples.

Passa el mateix amb moltes expressions figurades. Així, per exemple, per indicar que plou amb molta intensitat, en català diem que *Plou a bots i barrals*; en castellà diuen *Caer chuzos de punta*; en francès, *Pleuvoir des hallabardes*; en portuguès, *Chover a potes*; o en anglès, *Rain cats and dogs*, entre moltes altres possibilitats.

Les dites i expressions figurades d'una llengua són, doncs, un fons que cal preservar i aquella part de la llengua més difícil d'adquirir per als nous parlants o aprenents. Les dites enriqueixen el llenguatge. El fan viu

i imaginatiu. És obrir un calaix d'on emanen olors, sons, imatges... Tot allò que fa que puguem dir amb paraules el que som i d'on venim; el que fa que la llengua catalana sigui un ens viu i apte per explicar tot el que ens envolta.

Amb aquest llibre hem pretès fer un tast de la rica fraseologia de la llengua catalana i oferir uns continguts amb senzillesa, naturalitat i la imaginació que traspuen totes i cadascuna de les il·lustracions que els acompanyen i ajuden a explicar-los.

No sempre és fàcil saber l'origen de totes aquestes expressions, però sortosament, molts autors les han documentades al llarg dels segles i ara, espigolant d'ací i d'allà, podem saber l'origen d'expressions que altrament ens resultarien absolutament fosques i incomprensibles. Sovint són explicacions que ens fan somriure i que difícilment són creïbles. Però ara mateix és l'únic que ens resta. Nosaltres només les hem recollides, sense fer-ne crítica ni devoció.

No hem pretès fer una obra infantil, sinó adreçada a tots els públics, d'una manera didàctica, que ens despertí el gust per saber-ne més. Cada dita va acompanyada d'una il·lustració al·legòrica i del seu significat. Així mateix també hi adjuntem un exemple d'ús que ajuda a comprendre-la més fàcilment, altres dites equivalents i comentaris molt interessants sobre el seu origen o sentit.

Introducció

Hi ha tot un grapat de termes diferents per descriure les peces de fraseologia figurada d'una llengua. Ens referim a aquelles expressions que, les diferents peces que la componen, no tenen un significat recte, sinó que l'agrupació o col·locació de les diferents paraules fan que tinguin un significat figurat diferent. Segurament un dels termes més usuals és *refrany*. O *proverbi*. Però també podríem fer esment de *sentències*, *modismes*, *dites*, *parèmies*, *locucions*, *frases fetes*, *aforismes*, *apotegmès*, *axiomes*, *citacions* i un llarg etcètera inacabable.

Per designar totes aquestes peces lèxiques nosaltres prenem un terme que les engloba totes: *parèmies* i, de passada, ens serveix per a lligar-ho amb la disciplina que se n'ocupa i les estudia: la *paremiologia*.

Habitualment, la majoria de reculls, ja sigui en format de refranyer o de diccionari, les agrupen per la funció que fan dins l'oració i així parlen de *locucions*, *frases fetes* i *refranys*. Què les diferencia:

L **Locució:** És una part de l'oració que substitueix un nom, un adjectiu, un adverb, una conjunció o una preposició i que fa la funció d'aquestes partícules. Per exemple: *Cap de trons* (loc. nominal), *Alt com un sant Pau* (loc. adjectiva), *De l'any de la picor* (loc. adverbial), *No obstant això* (loc. conjuntiva), *A flor de* (loc. preposicional).

F **Frase feta:** Quan la locució substitueix un verb és una *locució verbal* o *frase feta*. Ja és una oració completa, amb subjecte i predicat (i els possibles complements que preveu cada llengua). Podem posar-ho en passat, en futur, canviar-li el nombre a plural, preveure un o diversos subjectes... En definitiva: és molt versàtil i s'adapta a les necessitats estructurals de l'oració: *Tenir una biga a l'ull*, *Afluixar la mosca*...

R **Refrany:** És una citació invariable, que tot sovint va després de dos punts o entre cometes, i que no admet canvis verbals de temps, ni addicions de quantitatius o diminutius, ni tampoc cap variació formal, tret de les formes ja fixades que ha pres aquesta expressió en repertoris antics (amb els possibles canvis dialectals, lingüístics o formals que fan que el seguim reconeixent com a refrany). Per exemple: *Val més anar sol que mal acompanyat*, *Qui dia passa any empeny*...

Per facilitar-ne la classificació, en aquest llibre hem decidit introduir cada terme amb la inicial corresponent, segons siguin locucions (L), frases fetes (F) o refranys (R).